

ALKOHOLIN SUURKULUTUS KESKI-ikäisillä naisilla

Naisten alkoholin käytöstä ja alkoholinkäyttötavoista tiedetään verrattain vähän. Samoin strukturoitujen, alkoholin käyttöä kartoittavien kyselyiden toimivuutta ei juuri ole testattu naisilla. Vuonna 1984 arvioitiin Suomessa olevan 2 prosenttia naissuurkuluttajia (Simpura 1985). Nämä luvut perustuvat itse ilmoitettuihin alkoholimääriin. Suurkulutuksena on tällöin pidetty vähintään 10 litran alkoholin kulutusta vuodessa eli yli 152:ta grammaa absoluuttista alkoholia viikossa. Tämän on arveltu merkitsevän noin 25–38 litran vuosikulutusta eli 380–456 gramman viikkokulutusta, kun otetaan huomioon itse ilmoitettujen määrien aliarvioiminen.

Koska alkoholin kokonaiskulutus kasvoi vuosina 1985–1990 viidenneksen ja koska yhä pienempiä juomamääriä (140–210 g/viikko) on alettu pitää naisille haitallisina (Sanchez-Craig 1986; Kranzler & al. 1990; Sillanauke & al. 1992), selvitimme keski-ikäisten naisten juomatapoja ja suurkulutuksen yleisyyttä. Lisäksi tutkimuksessa testattiin kahden strukturoidun kyselytestin, Malmössä modifioidun Michigan Alcoholism Screening Testin (Mm-MAST) ja CAGE:n, toimivuutta suomalaisilla naisilla.

AINEISTO JA MENETELMÄT

Tampereen kaupungissa on vuosittain tehty terveystarkastus kaikille 40- ja 45-vuotiaille naisille. Syksyn 1990 ja kevään 1991 aikana

yhteensä 1 458 40- ja 1 658 45-vuotiaista tamperelaisnaista kutsuttiin kirjeitse kyseiseen tarkastukseen ja vastaavasti 1 236 ja 1 396 heistä noudatti kutsua (85 % ja 84 %). Tähän tutkimukseen otettiin 90 peräkkäistä 40-vuotiaista (ryhmä A) ja 75 peräkkäistä 45-vuotiaista (ryhmä B) naista. Normaalin terveystarkastuksen lisäksi terveydenhoitajat tiedustelivat heiltä pitemmällä aikajaksolla keskimäärin viikossa käytetyn alkoholin määrää ja juomalajeja (olut, miedot ja väkevät viinit, väkevät viinat). Lisäksi osallistujat täyttivät Mm-MAST:n (Kristenson & Trelle 1982) ja CAGE:n kyselykaavakkeen (Mayfield & al. 1974) (taulukko 1). Mm-MAST-haastattelussa miehille laaditun viikonloppujuomista kartoittavan kysymyksen ”pullollinen viiniä” muutettiin naisille puoleksi pullolliseksi. Tilastokäsittelyssä käytettiin BMDP-tilasto-ohjelmaa (Dixon & al. 1988). Absoluuttisia alkoholigrammoja verrattiin varianssianalyysillä (ANOVA), juomatapoja ja kyselyiden vastauksia ristiintaulukoimalla. Tutkimuksella oli Tampereen kaupunginsairaalan ja Tampereen yliopistolaisen sairaalan eettisten toimikuntien lupa.

TULOKSET

ILMOITETUT JUOMISMÄÄRÄT

Absoluuttiseksi alkoholiksi muutettuna itse ilmoitettu viikkokulutus (keskiarvo \pm SD) oli ryhmässä A (40-vuotiaat naiset) $52 \pm 57,6$ g ja

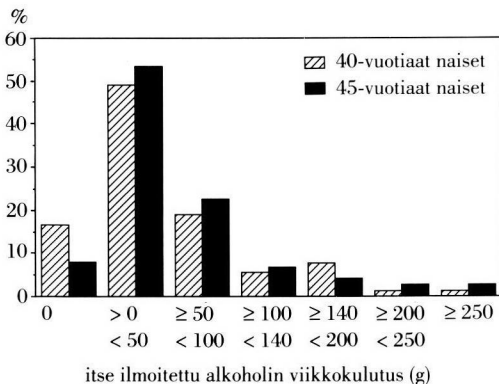
Taulukko 1. Tutkimuksessa käytetty kyselylomake

<i>Rengastakaa oikea vaihtoehto:</i>		
1. Otatteko lasillisen alkoholia ennen juhliin lähtöä	Kyllä	Ei
2. Juotteko viikonloppuna puoli pullollista viiniä, vastaavan määrän olutta, keskiolutta tai vastaavan määrän muita alkoholijuomia	Kyllä	Ei
3. Juotteko päivittäin pienen alkoholimäärän rentoutumiseissä	Kyllä	Ei
4. Kestättekö nykyisin enemmän alkoholia kuin kymmenen vuotta sitten	Kyllä	Ei
5. Onko Teillä vaikeuksia juoda vähemmän kuin ystävänne	Kyllä	Ei
6. Nukahdatteko kohtuullisen alkoholimäärän juotuanne tietämättä, miten menitte vuoteeseen	Kyllä	Ei
*7. Onko Teillä huono omatunto alkoholinkäytön jälkeen	Kyllä	Ei
*8. Otatteko krapularyyppyjä	Kyllä	Ei
9. Oletteko yrittäneet välttää alkoholinkäyttöä tiettyjä aikoja, esimerkiksi viikon ajan	Kyllä	Ei
*10. Oletteko koskaan ajatellut lopettaa alkoholinkäyttöä	Kyllä	Ei
*11. Ovatko tuttavat ärsyttäneet Teitä arvostelemalla juomistanne	Kyllä	Ei

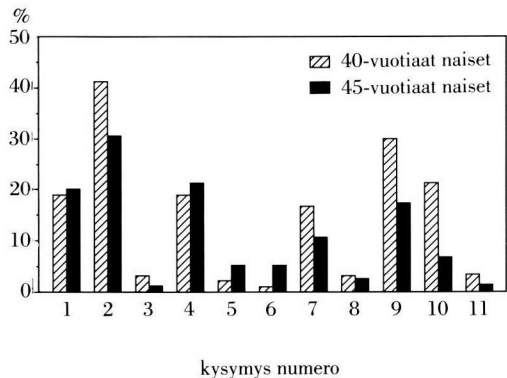
1–9 Mm-MAST-kysymykset

7, 8, 10 ja 11 CAGE-kysymykset

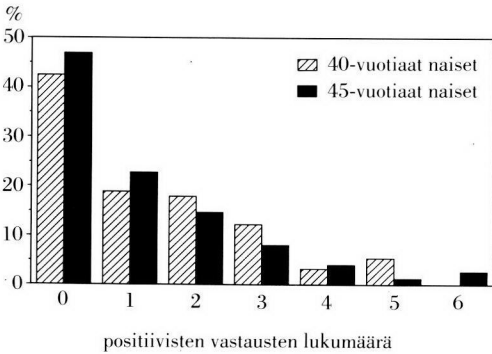
Kuvio 1. Itse ilmoitettu alkoholin viikkokulutus (g absoluuttialkoholia) 40- ja 45-vuotiaiden naisten ryhmissä

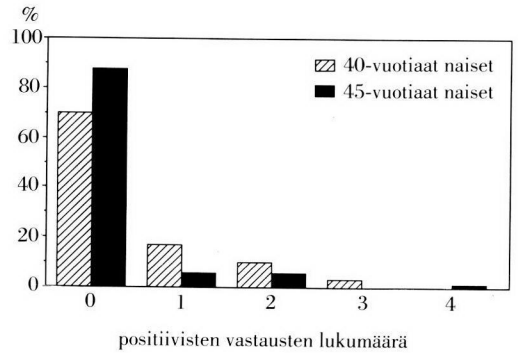
Kuvio 2. Kyllä-vastaukset yksittäisiin kysymyksiin (ks. taulukko 1) 40- ja 45-vuotiaiden naisten ryhmissä

Kuvio 3a. Positiivisten vastausten kokonaismäärä taulukon 1 Mm-MAST-kysymyksiin

Kuvio 3b. Positiivisten vastausten kokonaismäärä taulukon 1 CAGE-kysymyksiin

ryhmässä B (45-vuotiaat naiset) $55 \pm 65,4$ g. Vähintään 140 g absoluuttista alkoholia ilmoitti käyttävänsä 10 prosenttia ryhmästä A ja 9 prosenttia ryhmästä B (A + B 10 %). Itse ilmoitettu alkoholin viikkokulutus on esitetty kuviossa 1.

KYSELYTESTIEN TULOKSET

Mm-MAST-kyselyssä vähintään kaksi kyllä-vastausta esiintyi ryhmässä A 39 prosentilla ja ryhmässä B 31 prosentilla (A + B 35 %). Vastaavasti myönteisiä vastauksia oli vähintään kolme 21 ja 16 prosentilla (A + B 19 %) ja vähintään neljä 9 ja 8 prosentilla (A + B 9 %). CAGE:ssa vähintään kaksi kyllä-vastausta oli ryhmässä A 13 prosentilla ja ryhmässä B 7 prosentilla (A + B 10 %). Ikäryhmät eivät merkitsevästi eronneet toisistaan positiivisten vastausten määrissä. Vastaukset yksittäisiin kysymyksiin on esitetty kuviossa 2. Vain harvat naiset ilmoittivat juovansa päivittäin. Naisilla ei myöskään yleensä ollut vaikeuksia juoda vähemmän kuin ystävät, eivätkä he tavallisesti nukahtaneet kohtuullisesti juotuaan muistamatta, miten olivat menneet vuoteeseen. Myös kysymykseen, joka kartoitti harrastumista lähimpiin juomiseen kohdistaman arvostelun vuoksi, tuli vain muutama kyllä-

vastaus. Eniten kyllä-vastauksia molemmissa ikäryhmissä tuli viikonloppujuomista selvittävään kysymykseen. Positiivisten vastausten kokonaismäärät on esitetty kuvioissa 3a (Mm-MAST) ja 3b (CAGE).

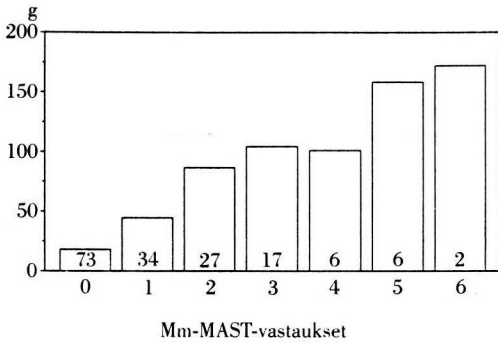
Itse ilmoitettu alkoholimäärä ja positiivisten vastausten määrä korreloivat sekä Mm-MAST:ssa ($r = 0.66, p < 0.001$) että CAGE:ssa ($r = 0.38, p < 0.001$): mitä suurempi ilmoitettu viikkokulutus oli, sitä suurempi oli kyllä-vastausten määrä kyselytesteissä (kuviot 4a ja 4b).

ABSOLUTISTIT JA SUURKULUTTAJAT

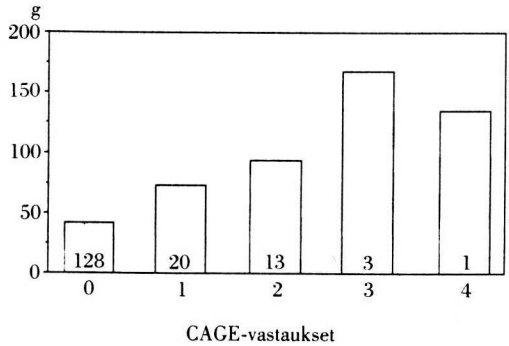
Tässä tutkimuksessa absolutistiksi katsottiin nainen, joka ei oman ilmoituksensa mukaan käyttänyt lainkaan alkoholia ja jolla ei löytynyt kummassakaan kyselytestissä yhtään positiivista vastausta. Absolutistinaisia oli ryhmässä A 11 prosenttia ja ryhmässä B 8 prosenttia (A + B 10 %).

Kun suurkulutuksen kriteerinä pidettiin joko itse ilmoitettua määrää 140 g/vk tai vähintään neljää kyllä-vastausta Mm-MAST:ssa tai vähintään kahta CAGE:ssa, löytyi suurkuluttajia ryhmässä A 20 prosenttia ja ryhmässä B 17 prosenttia (A + B 19 %). Mikään käytetyistä kolmesta suurkulutuskritee-

Kuvio 4a. Itse ilmoitettu alkoholimäärä (g absoluuttialkoholia) ja positiiviset vastaukset Mm-MAST:ssa (pylväiden sisällä oleva luku = n)

Kuvio 4b. Itse ilmoitettu alkoholimäärä (g absoluuttialkoholia) ja positiiviset vastaukset CAGE:ssa (pylväiden sisällä oleva luku = n)

ristä (itse ilmoitettu kulutus, Mm-MAST ja CAGE) ei yksin tunnistanut kaikkia suurkuluttajia (n = 31). Parhaaksi yhdistelmäksi osoittautui itse ilmoitettu määrä ja CAGE; se tunnisti 31 suurkuluttajasta 28. Eri yhdistelmien tehokkuus on esitetty taulukossa 2.

JUOMISTAVAT JA JUOMALAADUT

Viikonloppujuominen oli suurkuluttajien yleisin juomistapa: 31 suurkuluttajanaisesta 20 (65 %) oli viikonloppujuojia. Kohtuuskäyttäjät joivat pieniä määriä (0,5–2 ravintola-annosta) kerrallaan ja vain harvoin, eikä heidän juomisensa keskittynyt viikonloppuihin. Suurkuluttajista vain viisi (16 %) oli päivittäiskäyttäjiä ja kuusi (19 %) ilmoitti juovansa epäsäännöllisesti. Suurkuluttajanaisten suosimat juomalaadut olivat olut, jota pelkästään käytti 11 (35 %), väkevät, joita käytti kuusi (19 %) tai olut ja väkevät yhdessä, joita käytti viisi (16 %). Kohtuuskäyttäjien suosituin juomalaatu oli mieto viini.

POHDINTA

Tässä tutkimuksessa 10 prosenttia keski-ikäisistä naisista ilmoitti viikkokulutuksensa

ylittävän 140 grammaa absoluuttista alkoholia, kun vuoden 1984 kartoituksen perusteella vain 2 prosenttia naisista kertoi juovansa yli 152 grammaa viikossa (Simpura 1985). Täten alkoholin suurkulutus näyttäisi lisääntyneen. On kuitenkin otettava huomioon, että suurkulutus kasautuu keski-ikäisten ryhmään; vuoden 1984 kartoituksessa oli edustava otos kaikenikäisiä ja tässä tutkimuksessa oli vain keski-ikäisiä naisia. Toisaalta tässäkin tutkimuksessa omaan ilmoitukseen perustuva suurkuluttajaprocentti (10 %) saattaa olla aliarviointia. Strukturoidut kyselyt näet tunnistivat monia naisia, jotka ilmoittivat viikkokulutuksensa jäävän alle 140 grammaan.

Tähän tutkimukseen valittiin kaksi kyselyä: CAGE lyhytensä ja kliiniseen työskentelyyn soveltuvuutensa vuoksi ja Mm-MAST, koska se kartoittaa kulttuurillemme tyypillistä viikonloppujuomista. CAGE:a on aikaisemmin testattu lähinnä miesalkoholisteilla, ja se on todettu varsin herkäksi (sensitiivisyys 81 %) ja tarkaksi (spesifisyys 89 %). Toisaalta suurkulutuksen varhaisvaiheen tunnistimena se ei miehillä ole toiminut yhtä hyvin. Tämän tutkimuksen perusteella CAGE kuitenkin toimii varsin hyvin suomalaisilla keski-ikäisillä naisilla, kun käytetään kahta positiivista vastausta katkaisurajana.

Mm-MAST-kyselyä on alun perin tutkittu

Taulukko 2. Oman alkoholinkulutuksen (140 grammaa viikossa), CAGE-kyselyn (2 positiivista vastausta) ja Mm-MAST-kyselyn (4 positiivista vastusta) teho yksin tai yhdistelminä tunnistaa ne keski-ikäiset naiset, jotka löytyvät käytettäessä kaikkia kolmea keinoa yhdessä

	kaikki suur- kuluttajat*	tunnistettujen lukumäärä	tunnistettujen %-osuus
1) oma ilmoitus	31	16	52
2) Mm-MAST	31	14	45
3) CAGE	31	17	55
4) 2 tai 3 tai molemmat	31	22	71
5) 1 tai 2 tai molemmat	31	24	77
6) 1 tai 3 tai molemmat	31	28	90

* = joko oma ilmoitus tai Mm-MAST tai CAGE positiivinen

keski-ikäisten ruotsalaismiesten ryhmässä. Kun katkaisurajana on pidetty vähintään kah- ta kyllä-vastausta, sen sensitiivisyydeksi on saatu 66 prosenttia ja spesifisyydeksi 95 prosenttia. Olemme aikaisemmin havainneet, että suomalaisten hallitsevan juomistyylin (viikonloppujuomisen) takia katkaisuraja pitää meillä nostaa miesten kohdalla kolmeen (Seppä & al. 1990). Viikonloppujuominen osoittautui tavallisimmaksi suurkulutustyy- liksi myös keski-ikäisillä suomalaisilla nai- silla. Kuitenkin kolmen kyllä-vastauksen kat- kaisurajaa käyttäen suurkuluttajia olisi Mm- MAST:n mukaan ollut peräti 19 prosenttia.

Oikeimmalta rajaukselta tuntui täten vä- hintään neljä positiivista vastausta, jolloin suurkuluttajia löytyi 8,5 prosenttia. Katkai- surajan nostaminen kolmesta neljään positiiv- viseen vastaukseen oli tarpeen, koska naiset antavat miehiä herkemmin kyllä-vastauksen Mm-MAST:n kysymyksiin. Tähän voi olla useita syitä, kuten esimerkiksi herkkä itsensä syyllistäminen tai miehiä suurempi rehellis- syys.

Kun käytettiin itse ilmoitetun alkoholimää- rän, CAGE:n ja Mm-MAST:n yhdistelmää suurkuluttajanaisten tunnistamiseksi, on mahdollista, että ryhmään tuli myös muuta- mia kohtuukäyttäjiä. Kliinisessä työssä tämä

ei kuitenkaan ole ongelma. Suurkuluttajien hoitotoimet sisältävät lähinnä neuvontaa, ja nimenomaan naisilla tästä varhaisesta inter- ventiosta on saatu hyviä tuloksia (Sanchez- Craig & al. 1989; Seppä, painossa).

Tämän tutkimuksen perusteella näyttäisi, että suomalaisten naisten juomistyyli on var- sin samanlainen kuin miesten (Seppä & al. 1991). Viikonloppujuominen on yleisintä ja suosituimpina juomina ovat olut ja väkevät. Tästä voidaan päätellä, että naiset yleensä juovat miesten seurassa ja noudattavat heidän juomistyyliään.

Vertailu vuoden 1984 kartoitukseen on var- sin vaikea, mutta luultavimmin naissuurku- luttajien määrä on huomattavasti lisääntynyt. Viikonloppuun painottuvan juomistavan ta- kia alkoholin aiheuttamat onnettomuudet ja tapaturmat saattavat lisääntyä välittömästi. Elinvaurioiden syntyyn sen sijaan kuluu pi- dempi aika, ja suurkulutuksen seuraukset tu- levat esiin osin vasta vuosien kuluttua. On myös muistettava alkoholisoitumisen vaaran suureneminen alkoholimäärien kasvaessa.

Näistä syistä on tärkeää, että väestöä valis- tetaan turvallisen alkoholin kulutuksen ra- joista (Sillanaukee & al. 1992). Suurkulutta- jia ei voida tunnistaa pelkästään alkoholimää- riä tiedustelemalla, vaan kyselytestien käyttö

etenkin terveystarkastuksissa on suositeltavaa.

Oma ilmoitus alkoholin kulutuksesta yhdistettynä CAGE-kyselyyn oli tehokkain nais-

suurkuluttajien tunnistamisessa. CAGE-kyselyä voidaan suositella kliniseen käyttöön myös lyhytensä vuoksi.

KIRJALLISUUS

Dixon, W. J. & Brown, M. B. & Engelman, L. & Hill, M. A. & Jennrich, R. I. (eds): BMDP statistical software. Berkeley: University of California Press, 1988

Kranzler, H. R. & Babor, T. F. & Lauerma, R. J.: Problems associated with average alcohol consumption and frequency of intoxication in medical population. *Alcoholism: Clinical and Experimental Research* 14 (1990), 119–126

Kristenson, H. & Trell, E.: Indicators of alcohol consumption: comparison between a questionnaire (Mm-MAST), interviews and serum gammaglutamyltransferase (GGT) in a health survey of middle-aged males. *British Journal of Addiction* 77 (1982), 297–334

Mayfield, D. & McLeod, G. & Hall, P.: The CAGE questionnaire: Validation of a new alcoholism screening instrument. *American Journal of Psychiatry* 131 (1974), 1121–1123

Sanchez-Craig, M.: How much is too much? Estimates of hazardous drinking based on client's self-reports. *British Journal of Addiction* 81 (1986), 251–256

Sanchez-Craig, M. & Leigh, G. & Spivak, K. & Lei, H.: Superior outcome of females over males after brief treatment for reduction of heavy drinking. *British Journal of Addiction* 84 (1989), 395–404

Seppä, K.: Effectiveness of intervention in alcohol abuse among macrocytic patients. *Scand. J. Prim. Health Care*, in press

Seppä, K. & Sillanaukee, P. & Koivula, T.: The efficiency of a questionnaire in detecting heavy drinkers. *British Journal of Addiction* 85 (1990), 1639–1645

Seppä, K. & Sillanaukee, P. & Pitkälä, T. & Koivula, T.: Keski-ikäisten miesten alkoholinkäytötavat. *Suomen lääkärilehti* 46 (1991), 2403–2404

Sillanaukee, P. & Kiianmaa, K. & Roine, R. & Seppä, K.: Alkoholin suurkulutuksen kriteerit. *Suomen lääkärilehti* 47 (1992), 2919–2921

Simpura, J. (toim.): Suomalaisten juomatavat. Haastattelututkimusten tuloksia vuosilta 1968, 1976 ja 1984. Helsinki: Alkoholitutkimussäätiö, 1985.

ENGLISH SUMMARY

Kaija Seppä & Pekka Sillanaukee: Heavy drinking among middle-aged women (Alkoholin suurkulutus keski-ikäisillä naisilla)

Little is known about the alcohol consumption of women and the efficiency of alcohol questionnaires among them. In the present study 40 year old (n = 90) and 45 year old (n = 75) women participating in a health screening gave a self-report about their alcohol consumption and filled out the Malmö modified Michigan Alcoholism Screening Test (Mm-MAST) and the CAGE questionnaires. Teetotallers comprised 11 % of the 40 year old group and 8 % of the 45 year old women. CAGE, but not Mm-MAST worked with the traditional cut-off point re-

commended for men of two. When the criterion for heavy drinking was a self-announced consumption

140 g of absolute alcohol per week or a positive (2) finding in the CAGE or 4 'yes' answers in the Mm-MAST, 20 % of the 40 year old and 17 % of the 45 year old group (together 19 %) proved positive. Neither of the two questionnaires nor self-announcement alone worked perfectly for identifying the heavy drinker group (n = 31). Self-announcement detected 52 % of the heavy drinkers, CAGE found 55 %, and Mm-MAST identified 45 % of them. CAGE in combination with self-announcement detected 90 % and this combination, being short and simple, can be recommended for clinical practice.

KEY WORDS:

CAGE, drinking habits, females, Finland, heavy drinking, MAST